

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНСТИТУТ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ

Збірник

студентських наукових праць

Матеріали
Всеукраїнської студентської
олімпіади зі спеціальності
“Українська мова та література”

Херсон – 2007

Антоніна Тимченко

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

МОТИВ ЗВІРА У ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ В. СВІДЗИНСЬКОГО “МЕДОБІР”

Ім'я Володимира Свідзинського повновісно ввійшло в українську літературу не так давно, незважаючи на те, що поет творив іще в першій половині минулого століття. Тому важливим видається повернення і осягнення спадщини митця.

Перші спроби науково-критичного осмислення надбання поета належать І. Дніпровському, В. Поліщуку, Я. Савченку та ін..

Із пізніших розвідок ґрунтовними нам видаються дослідження поетичної спадщини В. Свідзинського, здійснені Е. Райсом, І. Дзюбою, М. Моклицею, Г. Кернером, В. Моренцем та Е. Соловей.

Стаття Е. Райса у “Сучасності” (1961 р.) говорить про доленосність Свідзинського для української літератури.

Однією з найцікавіших у своєму роді є стаття В. Стуса “Зникоме розцвітання” (“Зникоме розцвітання особистості”), надрукована вперше 1987 року. Вона є певною мірою не дослідженням, а поетичною рефлексією, намаганням висловити те, що майже неможливо висловити, – саму суть поезії, весь біль і трагічність існування поета.

Де в чому близькими до описаних вище можна вважати думки, висловлені в книзі В. Моренця [4] у розділі “Катастрофізм, візіонеризм, міфологізм”. Автор не так звертає увагу на предметний світ поета, образи та мотиви, як намагається охопити оком усю творчість і дати концепцію художньої системи митця.

Художній метод, загальну концепцію творчості В. Свідзинського намагалася окреслити і М. Моклиця [3].

Цікавим інтерпретатором творчості поета виступив і іноземний дослідник Г. Кернер. Окреслюючи шлях розвитку міфологічного мислення від Шевченка і Весі Українки, Кернер спрямував вектор неоромантичної свідомості і на В. Свідзинського з Б.-І. Антоничем.

Останнім часом лави дослідників творчості В. Свідзинського поповнилися за рахунок імен М. Жуйкової, І. Гунчика, О. Нетичук, С. Кравченко, Ю. Сегеди, О. Борзенка, М. Сподарця, В. Соколової, Т. Левчук, І. Прокоф'єва, С. Петрової та багатьох інших.

Найглобальнішою з усіх існуючих можна вважати працю Е. Соловей щодо вивчення і трактування поезії митця. Автор підготувала та здійснила видання двотомного зібрання творів поета, де містяться не лише усі віднайдені титанічними зусиллями вірші, казки, поеми, переклади, статті, листи, фотографії В. Свідзинського, а й монографічне дослідження біографії та творчості поета. Подібна праця на сьогоднішній день є вінцем старань багатьох учених та літераторів установити історичну справедливість.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що на сучасному етапі розвитку літературознавства здійснюється все більше спроб об'єктивно оцінити творчість В. Свідзинського та визначити його місце в українській літературі. Маємо більше п'ятдесяти загальних матеріалів – статей-спогадів, біографічних розвідок, історичних згадок (серед них – інтернет-матеріали, присвяти в пресі). Якщо вести мову про літературознавчі дослідження творчості В. Свідзинського, то їх зараз нараховується вже з півтори сотні. На жаль, часто широкодоступні дослідження є лише статтями, котрі подеколи хибують на переказ біографії поета та емоційно-захоплені відгуки про його поезію. Поза тим, можна сказати, що на шляху до повного осягнення художнього світу В. Свідзинського зроблено серйозні кроки – і в плані світоглядно-стильових досліджень, і у мотивному аналізі.

Актуальність нашого дослідження полягає в необхідності детального розгляду та вивчення збірки “Медобір”, найвизначнішої та найсуперечливішої книги В. Свідзинського, яскравого та неоднозначного, досі не досліджуваного мотиву звіра у ній. Це дасть змогу глибше осягнути, зупинитися на атрибутній, предметно-чуттєвих особливостях міфософського світу В. Свідзинського, представленого як у “Медоборі”, так і у всій творчості поета взагалі.

За основу нашого дослідження беремо міфологічний підхід, на доцільність використання якого щодо творчості В. Свідзинського також неодноразово вказували попередні дослідники спадщини поета.

У нашій роботі орієнтуємося на такі висновки К.Г. Юнга: “Поет творить радше із “прадавнього переживання”, темна природа якого потребує міфологічних постатей...” [12, с. 129], а також “те, що з'являється у візії, є образом колективного підсвідомого, а саме своєрідної вродженої структури тієї психе, яка представляє матрицю та передумову свідомості” [12, с. 130].

Під мотивом розуміємо повторюваний комплекс почуттів, ідей та явищ предметного світу, що є полісемантичним і часто має архетипне походження (визначення ґрунтується на формулюванні Л. Целкової [1, с. 208]).

Мета статті – дослідження мотиву звіра у поетичній збірці “Медобір”.

Слід зазначити, що вивчення символіки звіра сягає корінням доби Середньовіччя і являє собою так звані бестіарії.

Отже, виділяючи мотив звіра у поезії В. Свідзинського, ми свідомі його символічної наповненості, міфологічного спрямування, знаковості в парадигмі мотивів творчості автора. Під “звіром” розумітимемо будь-якого представника тваринного світу.

Мотив звіра у поезії В. Свідзинського – важливий елемент художнього відображення, полісемантичний, а подеколи і герметичний.

Звір зустрічається у поета в різноманітних проявах: “Метелик криво понад тином/ Перелітає на поля...” [6, с. 272]; “І шукає змій укритої/ В вінках вірниць вечорових...” [6, с. 254]; “Чуєш, дівчина темнокоша/ Грає в сопілку червоним рибкам...” [6, с. 210] тощо.

Способи зображення звірів також є різними: пряме називання; звір – персонаж, “діяч”; звір не називається, але його ознаки чіткі.

Вважаємо доцільним умовно розподілити всіх звірів із поезій на три тематичні класи. Розглянемо кожен із них.

I. Сюди належать звірі, казково-чудові, добрі, беззахисні, але сильні спосою природністю. Нерідко вони протиставляються “скляній неволі” міста, з ними – казкова безтурботність, яка, поза тим, не є несерйозною, тимчасовою відмовкою, ця дитячість – єдиний спосіб віднайти “дорослий” спокій і впевненість у світі. Часто звірі страждають від своєї незахищеності, коли гармонія порушується незрозумілими, невмолними силами: “Але там – там навіть зайчик малий/ У лісі мав хату свою./ І приходив до нього/ Вовк-сіроманець/ Медвідь-набрідь/ Рак-неборак, – / Приходили в гості до нього./ Аж поки зірвалася буря...” [6, с. 129]. У подібних випадках мотив звіра перехрещується з мотивами втрати і безуспішного пошуку.

Та частіше в межах розглядуваного класу звірі виступають носіями спокою, гармонії зі світом, самодостатності як самих у собі, так і людини, причетної до них (цікавим у цьому сенсі є вірш “Туча з райдугою і громом...” [6, с. 208]).

Чи не найзагадковішим у збірці є образ риб. Найпершою пригадується християнська інтерпретація цього символу. У В. Свідзинського риби належать до царства підводного – спокусливих свіжих і в той же час страшних, поглинаючих, загибельних глибин; є таким собі знаком “хвилюючого підсвідомого” (термін Г. Кернера [2]).

Найбільш неоднозначним із тих, де зустрічається образ риби, є вірш “Спи. Жінко...” [6, с. 210]. Образ риб нерозривно пов’язується тут із міфічною “чорнокосою дівчиною” (вони підкорюються їй, заколисуються нею, виконують бажання). Цей зв’язок проектується на часту схрещуваність мотивів звіра та мотиву явлення (чи втрати) коханої (або взагалі жінки, що увібрала в себе ілюстасі дружини та матері, вічного жіночого начала, суголосного з природою).

Отже, комбінації образів і образи самі по собі, накреслюють не тільки канву, визначають атрибутику предметного світу поезій В. Свідзинського; вони не підкоряються, а визначають засади світогляду, засоби художнього відображення дійсності поетом. Поеднуючись із іншими мотивами, демонструють опозиції раціонального та ірраціонального, життя і смерті, порядку й хаосу у всій складності їх взаємозалежності.

II. Другий тематичний клас ілюструють образи загрозливих, містичних звірів, які несуть на собі знак темряви, всепоглинаючої влади над усім живим, над героєм, його душею (звір як підсвідомість, тваринне в людині): “Мені спалося – / Серце моє стало/.../ А тоді наливув бистрий чорнокрид,/ Тіло моє зняло/ І в свою домівку переніс./.../ А тепер ти мій. Мозучі руки поодриваю,/ Мисливі очі повитиваю,/ Бо мій же ти, мій!” [6, с. 131]. Казковість іноді надає

образам жахаючих звірів іншої конотації. Страшні лише на перший погляд, потім вони здаються смішними, жалюгідними, адже герой починає відокремлювати їх (несправжніх, далеких) від дорослого світу (або тієї частини світу, намагається переконати себе в неважливості атрибутів і представників цього світу). Це яскраво відображено у вірші “До школи” [6, с. 169]. *Постає традиційний для фольклору обряд ініціації хлопця, коли, долаючи перешкоди випробування, він мусить (мотив вибору) перейти до дорослого світу. Як це відбувається в міфічній обрядовості, до протистояння двох світів додається (характерна для В. Свідзинського) апеляція до опозицій реальності в потойбіччя, представником останнього і є звір.*

III. До третього класу відносимо супровідні образи звірів: вони то є лакмусом настрою, то супутниками основної, то виконавцями другорядної таємничої дії, часто виступають у порівняннях. Подібні образи дуже важливі в якості дешифраторів почуттєво-часопросторового ходу, тла поезії, проявляючись у поліваріантних ракурсах.

Типовими прикладами вважаємо такі: “*Тихо стоять ясени, на паху медом запахло./ Плавле черляни над кущем бузиновим...*” [6, с. 134]; “*Отже відірвався од темряви ясен, – / Ясен сокіл між деревом, – / Одрізнялася бабка Голубка між травами...*” [6, с. 262].

Варто окреслити також сполучення мотиву звіра з образом міста в поезії В. Свідзинського. Опозиція світів природи і міста у поета взагалі та у збірці “Медобір” зокрема не є провідною і свідомо загостреною. Вона виявляється швидше підтекстовою, або постає в поодиноких випадках. Показовим є отваринення міста або елементів технізованого світу. Це відбувається через порівняння: “*Чи то місто зачакловане./ Як на релях, як на конику/ Непомітно обернулося?*” [6, с. 255]; “*...а ранній гудок/ Виповняється, стигне, росте./ То як лебідь згинає шию*” [6, с. 202]. Часто зі звіром порівнюється трамвай: “*Загудів трамвай – і зник поволі/ В місячному блиску, за домами./ Як зникає в полі зі кущами/ Звір високий з зіркою на чолі...*” [6, с. 271]. Спостерігаємо ситуацію, коли назви понять технізованого світу для зрозумілості замінюються в дитячій свідомості “своїми”, “ріднішими”, простими: трамвай – кінь, джміль, літак, гелікоптер – жук, бабка тощо.

Особливо показовим у розумінні архетипності мотиву звіра є цілий тетраптих “Балади” [6, с. 223–227]. Даний мотив присутній в усіх чотирьох віршах, де він трансформується і демонструє свою багатозначну природу.

Характеризуючи мотив звіра, краще важливо вказати на зв'язки з Апокаліпсисом. У “Баладах” чотири вірші, і чотири тварини, схожі на звірів В. Свідзинського, знаходяться біля Божого престолу. З іншого боку, диявольська “звірина” із Об'явлення теж нагадує звірів із II поезії: “*А звірина, що я її бачив, подібна до риса була, а ноги її – як ведмежі, а паща її – немов лев'яча паща*” [Об. 13:2]. В Апокаліпсисі бачимо чотирьох коней із вершинами (при розкритті Книги з сімома печатками). Але згодом сам Ісус Христос виїздить на білому коні. Немає сумніву, що християнська символіка – прямо чи архетипно – вплинула на появу баладних образів В. Свідзинського. Наголосимо на трансформації мотиву звіра у “Баладах”. У всіх віршах він є

невідомим, дивним, а отже – вісником нового. Чекання цього нового стає змістоутворюючою категорією. Перша поезія малює звіра, що порушує лад у саду. Але звір – не такий уже небажаний гість, його поява видається певним чином виправданою. Звірі II вірша зловісніші, а в III з'являється скеровувач їхньої волі – “клятий”, і загострюється протистояння світла й темряви. В IV вірші діяч – невідома сила, море, що затоплює екзотичне місто. Настає спокій, відібраний у героя в I поезії. Та до опозицій лад-хаос, сонце-місяць, день-ніч додається ще протистояння життя-смерть. Неоднозначність останньої контрастної пари зумовлюється зображенням смерті як тиші, спокою, що не викликає видимого спротиву.

У всіх чотирьох віршах міститься виклик. У I-му – виклик ладу, у II-му – місту, у III-му – сонцю, дню і в IV-му – життю. Незважаючи на те, що описані хронотопи і атрибутика характерні для баладного жанру, реалізація сюжету – не класично баладна. Трагедія відбулася, але не звірі є виконавцями фінальної фатальної дії. Вони не здійснюють виклик життя, цей виклик реалізується іншим – волею вищої сили, долі, року.

Отже, звір (як Див у “Слові...”) є лише передвісником кари, що чекає на людину. Приручена людиною, тварина-голуб страждає, адже надії-ковчега немає і людина-адресат доброї звістки про спасіння, яку міг би принести голуб, загине.

Звір виступає символом несвідомого, та зовсім не обов'язково тваринного начала. Нерозшифроване та нероз'яснене, несвідоме викликає подив і страх, але воно є неодмінним атрибутом людського існування.

Аналіз циклу “Балади” показує міфопоетичність мотиву звіра у В. Свідзинського, закоріненість цього образу у тотемічні родоплемінні вірування, релігії давньої Європи та Сходу, а також християнську міфологічну систему.

Міфопоетична та натурфілософська спрямованість творчості Володимира Свідзинського не викликає сумніву. Герої поезії переносяться до світу природи, але там діють закони не тотемістичної доби (коли поклоніння пояснювалося страхом), а свідоме повернення, рівнорядність, взаємозумовлення усього живого.

У ході дослідження виявлено поліваріантність як самого мотиву, так і способів його реалізації.

Цікавим є співвідношення мотиву звіра із мотивами сну, втрати, пам'яті, саду, переходу до іншого світу, чуттєвими комплексами загрози та безтурботності, почуття захищеності, спокою й заспокоєння.

Міфічність мотиву звіра (та інших мотивів збірки “Медобір”) постає однією з провідних ознак ліричного світогляду В. Свідзинського, коли явища, чуттєві сприйняття, характерні для усної народної творчості, не штучно включаються в художню систему іншого порядку (авторську), а є перманентною особливістю художнього зображення поетом дійсності. Тобто поезія не прикрашається казково-міфічними ремінісценціями, а вони є для неї невід'ємною складовою, способом існування.

Наше дослідження демонструє органічність мотиву звіра у художньому світі В. Свідзинського; мотив співіснує, обумовлюється і пояснює ряд подібних мотивів (уже виділених літературознавцями і таких, що ще потребують детального розгляду), виконуючи як самостійну, так і супровідну функцію, при цьому не втрачає своєї актуальності, повторюваності, багатозначності.

Твори В. Свідзинського є неоднозначними, відкритими, мотив звіра потребує подальшого дослідження для з'ясування особливостей художнього світу поета.

ЛІТЕРАТУРА

1. Введение в литературоведение. Литературное произведение: Осн. понятия и термины. Учеб. пос./ Л.В. Чернец, В.Е. Хализев, С.Н. Бройтман и др./ Под ред. Л.В. Чернец. М.: Высш. шк.; Изд. центр "Академия", 2000. – 556 с.
2. Кернер Г. Міфотворчість у поезії Богдана-Ігоря Антонича і Володимира Свідзинського// Сучасність. – № 12. – 2001. – С. 125–139.
3. Моклиця М. Модернізм у творчості письменників ХХ ст. Част. I. Українська література: Навч. посібник. – Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 1999. – 154 с.
4. Моренець В. Національні шляхи поетичного модерну першої половини ХХ ст. Україна і Польща. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. – 327 с.
5. Райс Е. Володимир Свідзинський// Свідзинський В. Медобір. – Сучасність, 1978. – С. 151–164.
6. Свідзинський В.Є. Твори: У 2 т./ Вид. підготувала Елеонора Соловей. – К.: Критика, 2004. – (Відкритий архів). – Т.1. Поетичні твори. – 584 с.: іл.
7. Свідзинський В.Є. Твори: У 2 т./ Вид. підготувала Елеонора Соловей. – К.: Критика, 2004. – (Відкритий архів). – Т.2. Переклади. Статті. Листи. – 512 с.: фронтиспіс.
8. Соловей Е. "Роботи і дні" поета// Свідзинський В.Є. Твори: У 2 т./ Вид. підготувала Е. Соловей. – К.: Критика, 2004. – (Відкритий архів). – Т. 1. Поетичні твори. – С. 447–516.
9. Соловей Е. Українська філософська лірика: Навч. посібник із спецкурсу. – К.: Юніверс, 1999. – 368 с. – (Трансформація гуманіст. освіти в Україні). – Бібліогр. в кінці розд.
10. Стус В. Зникоме розцвітання// Мандрівник і риболов: Природа у творчості В. Свідзинського і М. Рильського/ Упоряд. І. Андрусак. – К.: Факт, 2003. – 352 с. (Літ. проєкт "Текст + контекст". Знакові літ. доробки та навколо них). – С. 233–248.
11. Творчість Володимира Свідзинського: Зб. наук. пр. – Луцьк: РВВ "Вежа" Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 344 с.
12. Юнг К.-Г. Психологія та поезія// Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст./ За ред. Марії Зубрицької. 2-е вид., доповнене. – Львів: Літопис, 2001. – С. 119–138.